

УДК 16 (043.3)

ІСТОРІЯ ЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (XVII – ПЕР. ПОЛ. XX СТ.)

Андрій Синиця

*Львівський державний університет фізичної культури,
вул. Костюшка, 11, м. Львів, 79000, Україна, e-mail: andriy-synytsya@yandex.ru*

Розглянуто основні результати логічних досліджень у Львівському університеті від часу виникнення Львівської єзуїтської колегії до початку Другої світової війни. Історію викладання логіки у Львівському університеті поділено на чотири найвагомші етапи: 1) логіка в системі єзуїтської освіти (XVII ст.); 2) логічні дослідження П. Лодія (кін. XVIII – поч. XIX ст.); 3) львівський період Львівсько-Варшавської логіко-філософської школи (кін. XIX – поч. XX ст.); 4) дисертації з логіки, захищені у Львівському університеті в 1910–1930-х рр. На основі аналізу сучасних наукових розвідок та архівних документів констатовано, що внесок викладачів Львівського університету в розвиток логіки набув світового визнання і мав важливе значення для розширення предмета цієї науки й збагачення її методології.

Ключові слова: історія логіки, викладачі Львівського університету, предмет логіки, єзуїтська освіта, вчення П. Лодія, Львівсько-Варшавська логіко-філософська школа.

Дослідження історії логіки сприяє формуванню цілісного і самостійного образу цієї філософської дисципліни. Аналіз історії логічних досліджень у працях українських мислителів дає змогу чіткіше окреслити роль і місце не лише логіки, а й української філософії у світовому історико-філософському процесі. З цього погляду історія логічних досліджень у Львівському університеті заслуговує на особливу увагу. Адже Львівський університет – один із найдавніших у Східній Європі, і саме тут виховувалася і творила плеяда філософів і мислителів зі світовим ім'ям. Серед них український мислитель П. Лодій (1764–1829), польські логіки та філософи О. Рациборський (1845–1920), К. Твардовський (1866–1938), Я. Лукасевич (1878–1956), С. Лесьневський (1886–1939), К. Айдукевич (1890–1963) та ін.

Зацікавлення логіко-філософським доробком цих учених, а також багатьох інших науковців Львівського університету сьогодні зростає. Свідчення цього – поява низки наукових розвідок: монографії Т. Шевченко [22], в якій є цікаві відомості про засади функціонування перших єзуїтських навчальних закладів та їх освітні кадри, зокрема Львівської єзуїтської колегії, яка згодом отримала статус університету; монографії Д. Кирика та А. Сініціної [8] і дисертації І. Кравчук [12], у яких зібрано відомості про період перебування П. Лодія на посаді професора кафедри логіки, метафізики і моральної філософії Львівського університету; фундаментальних досліджень Я. Воленського [1] та Б. Домбровського [5], у яких також докладно розглянуто логіко-семантичні дослідження учнів К. Твардовського – Я. Лукасевича, С. Лесьневського та К. Айдукевича. Варто виокремити досі актуальне історичне дослідження Л. Фінкеля та С. Старжинського [26], у якому подано цінні відомості про професорів Львівського університету у 1784–1894 рр. Однак згадані вище публікації

лише дотично висвітлюють обрану для дослідження тему, тому дають змогу репрезентувати її зміст тільки частково.

Мета статті – історико-філософська реконструкція логічних досліджень, що їх проводили науковці Львівського університету у XVII – пер. пол. XX ст. Теоретична основа дослідження – класичні та сучасні наукові розвідки українських і польських авторів, а також матеріали 26 фонду (“Львівський університет”) Державного архіву Львівської області (ДАЛО).

Для реалізації мети потрібно викласти матеріал у хронологічній послідовності:

I. Логіка в системі єзуїтської освіти (XVII ст.).

II. Логічні дослідження П. Лодія (кін. XVIII – поч. XIX ст.).

III. Львівський період Львівсько-Варшавської логіко-філософської школи (кін. XIX – поч. XX ст.).

IV. Дисертації з логіки, захищені у Львівському університеті в 1910–1930-х рр.

Розглянемо ці періоди розвитку логічної думки у Львівському університеті докладніше.

I. ЛОГІКА В СИСТЕМІ ЄЗУІТСЬКОЇ ОСВІТИ (XVII СТ.)

Львівський університет першопочатково був єзуїтською колегією і перебував під впливом єзуїтської системи освіти аж до закриття цього Ордену 1773 р. Принципи і методику єзуїтської педагогіки викладено в “Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu” (1599) – всеохопній програмі єзуїтського шкільництва. Упродовж понад ста років викладання логіки не зазнало відчутних змін, викладачі дотримувалися традицій Львівської єзуїтської колегії, заснованої ще 1608 р.

Львівська єзуїтська колегія належала до навчальних закладів вищого рівня. Адже в ній, окрім п’яти класів (трьох нижчих, або граматичних та двох вищих, або гуманістичних – поетики і риторики), що були в колегіях середнього рівня, було ще й два класи “вищих наук” – філософії і богослов’я.

Клас філософії у Львівській єзуїтській колегії відкрили 1612 р. за часів ректорства Миколая Куровського, а 1611 р. – класи риторики і логіки. Серед перших викладачів філософії і логіки – такі єзуїти, як поляк Якуб Големовський (1612/15), англієць Роберт Бедфорд (1615/17), поляк Мартин Залевський (1618/19 – логіка, 1620/21 – філософія), прус Томас Ельзановський (1622/25), русини Станіслав Тарановський (1634/36) і Данило Луканович (1646/48) та ін. Викладачі швидко змінювали один одного: після того як прочитали курс філософії в навчальному закладі, їх переводили в інший.

Перші викладачі логіки у Львівській єзуїтській колегії, як і в інших єзуїтських колегіях, не мали докторських ступенів. Їх обирали на посади здебільшого серед найкращих учнів єзуїтських колегій і вони продовжували педагогічну діяльність у Товаристві Ісуса.

Про специфіку викладання курсу філософії у Львівській єзуїтській колегії короткі відомості подає польський історик Л. Фінкель: “...до філософії належало два або три курси: рік перший називали, згідно з головним предметом, логікою, другий – фізикою, третій – метафізикою. Логіка опиралася на Аристотеля; з фізикою злучено математику, астрономію і метеорологію; метафізика ділилася на онтологію, космологію, психологію і натуральну теологію – психологію і етику. Лише по завершенні філософії можна було записатися на теологію” [26, с. 18].

У вивченні логіки (або ж діалектики), яку тлумачили не інакше як вступ до всієї філософії, використовували такі підручники авторства єзуїтів: “Introductio in dialecticam Aristotelis” (Рим, 1561) Франсіска де Толедо, “Commentarius in Aristotelis Methaphisicam” (Рим, 1577) та “In universam Aristotelis Logicam commentarius” (Рим, 1572) Педро Фонсеки. Ці підручники спиралися на “Вступ” Порфирія та “Органон” Аристотеля [Див.: 22, с. 65–66].

Наприклад, у підручнику Франсіска де Толедо (1532–1596) “Introductio in dialecticam Aristotelis” [Див.: 27], який складався з п’яти книг, розглянуто такі питання:

1) у книзі I – поняття діалектики, дефініцію, способи аргументації, терміни, категорематики і синкатегорематики, іменники і дієслова, матерію і форму, ствердження і заперечення;

2) у книзі II – супозиції, зокрема загальну й одну, найменування, еквіпотенцію;

3) у книзі III – модальності можливості, неможливості, необхідності, випадковості та відношення між ними на основі логічного квадрата;

4) у книзі IV – добру і погану, формальну і матеріальну аргументації, категоричний силлогізм, фігури категоричного силлогізму, правильні модуси фігур, гіпотетичні силлогізми;

5) у книзі V – місце і помилку, демонстрацію, діалектичний силлогізм, матеріальну, формальну, діючу і фінальну причини, помилки амфіболії, еквівокації, вимови та ін.

Окрім праць Аристотеля і Порфирія, Ф. де Толедо були відомі результати логічних досліджень Амонія, Теофраста, Боеція, Томи Аквінського, Альберта Великого, Авероеса, Аль-Газалі, Авіцени. Вплинув на єзуїтську логіку і внесок середньовічних мислителів – вчення про супозиції, категорематики і синкатегорематики. Однак рівень логічних досліджень єзуїтів був низьким, здебільшого компілятивним. Викладання логіки чітко регламентував “Ratio studiorum”, у якому подано чіткі поради викладачеві логіки: “9.2. У вступі до логіки нехай лише обговорить, чи є вона наукою та який її предмет ... 9.3. Також і про категорії нехай подає те найлегше, чого здебільшого торкається Аристотель, а решту – відкладе до останнього року; однак про аналогію та відношення, оскільки вони найчастіше трапляються у диспутах, нехай достатньо веде мову ще в [курсі] логіки. 9.4. Другу книгу *Про витлумачення* і обидві [книги] *Першої [аналітики]*, окрім перших восьми-дев’яти глав першої [книги], нехай дає побіжно, у стислому викладі. Однак властиві для них питання таки нехай пояснить... 9.6. Що ж до спільних місць та оманливих суджень із *Топіки* й *Спростувань*, то їх краще поставити в зручному порядку й пояснювати узагальнено – на самому початку [курсу] логіки” [29, с. 125–126].

Філософи-єзуїти викладали логіку доволі схоластично, тому це не давало плідних результатів. Слушно зазначає О. Маковельський: “Схоластична логіка формулювала завдання озброювати мистецтвом доведення і спростування, а не ідею навчити прийомів відкриття нових наукових істин” [15, с. 278].

Тому не випадково, що на середину XVII ст. єзуїтська колегія у Львові почала занепадати. Серед причин – також “брак спеціалізації у професорів, система не предметного, а класового навчання (один професор учив свій клас всім наукам)...

Розвивано більше пам'ять, ніж мислення, формальну, і діалектичну зручність, ніж інвенцію. Реального знання давалося мінімально, і воно подавалося головню як матеріал для риторичного або теологічного ужитку..." [4]. Відродження Львівської єзуїтської колегії відбулося 20 січня 1661 р. після того, як польський король Ян II Казимир надав їй "гідність академії і титул університету". Щоправда, це змінило швидше статус закладу, а не зміст навчальних курсів. Ситуація суттєво поліпшилася тільки після того, як австрійський імператор Йосип II у 1770-х рр. розпочав практику запрошувати на читання навчальних курсів викладачів із інших навчальних закладів. Одним із них був Петро Дмитрович Лодій.

П. ЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ П. ЛОДІЯ (КІН. XVIII – ПОЧ. XIX СТ.)

Виходець із Закарпаття Петро Лодій – один із тих мислителів, чиї праці помітно вплинули на розвиток логіко-філософської думки не лише в Україні, а й у Росії. Значення цього впливу настільки відчутне, що сучасні українські дослідники Д. Кирик та А. Сінцина навіть протиставили досягнення П. Лодія у філософії творчому доробку Г. Сковороди, назвавши Г. Сковороду останнім представником старої епохи, а П. Лодія – першим представником нової [Див.: 8, с. 70]. Прикметно, що відчутну роль у становленні філософських орієнтирів П. Лодія відіграв Львівський університет. Адже саме тут 27 серпня 1787 р. П. Лодій став професором кафедри логіки, метафізики і моральної філософії. На цю посаду його запросили, оскільки не було викладача, що міг би викладати логіку і філософію "руською мовою" на філософському і богословському факультетах. Через десять років, у 1797 р., П. Лодія обрали деканом філософського факультету.

У Львівському університеті П. Лодій розгорнув активну педагогічну діяльність: окрім курсів логіки, метафізики і моральної філософії, читав лекції з чистої та прикладної математики, нумізматики, літератури, природознавства.

Про зміст курсу логіки можемо довідатися з досі неопублікованого рукописного курсу лекцій "Настанови Логіки" (50 аркушів), що є у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. Цей курс лекцій уже перекладено українською мовою і проаналізовано в дисертації І. Кравчук [12].

"Настанови Логіки" містять вступ (перший розділ якого – "Передмова до філософії", другий – "Логіка або наука розумноістинна"); три частини (загалом 16 глав), а також завершальну главу – "Глава Остання Про Засіб".

Серед питань, які П. Лодій розглядає в "Настановах Логіки", виокремимо такі: визначення логіки як науки; загальна характеристика поняття та ідеї, синтаксичне і семантичне визначення понять, їх класифікація; правильне вживання слів і знаків; межі та їх різновиди; визначення як річ тлумачна; розуміння суті судження і міркування.

На думку П. Лодія, логіка є наукою "розумноістинною". Лише з допомогою правил логіки людина в процесі пізнання може відрізнити істину від хибності.

Істина і хибність пов'язані з правильним вживанням мови. Для П. Лодія мова – спосіб виявити свою думку за допомогою слів. Слова – поняття, промовлені вголос. Кожне слово має своє значення. Значенням слова є відповідне поняття. П. Лодій поділяє значення на двоякі і троякі.

До двояких належать природні, що вказують на зв'язок якогось матеріального символу й означуваної речі (наприклад, вивішена зелена гілка показує, де продають вино), та самовільні, що потребують відповідного обґрунтування.

До трояких значень належать доказові (коли мова про теперішні речі), передбачувані (коли йдеться про майбутні події) та спогадні (що стосуються минулого).

Сукупність слів формує мову. Сама мова (мовлення) може бути громадянською – розмовною, або філософською – науковою. Філософська мова покликана віднаходити нові істини, а тому вживаючи її, на думку П. Лодія, потрібно дотримуватися таких п'яти правил:

- а) використовувати перекладні вислови у властивому значенні слова;
- б) вживати слова з чітко фіксованим значенням;
- в) не приписувати власних значень словам, які вжила інша людина;
- г) не застосовувати слів невідомої тобі мови;
- д) ухилитися у філософуванні від нечистих (сумнівних) слів.

Сумнівні слова виникають через бідність мовного словника і неможливість із його допомогою передати багатство понять.

Перш ніж уживати якесь слово, треба з'ясувати його значення відповідно до таких правил визначення: визначуване має бути зрозумілішим від визначаючого; визначене не потрібно тлумачити через себе; визначення має бути через ближчий рід і розрізнення останнє (видову відмінність); визначення не повинно бути заперечним; не потрібно достоїнствувати самому і завжди [Докладніше див.: 11].

Курс лекцій “Настанови логіки” став основою найважливішої праці П. Лодія “Логічні настанови, які скеровують до пізнання і розрізнення істинного і хибного” (СПб, 1815 р., 480 с.). Ця праця – перший підручник із логіки в українській історії філософії. Щоправда, опублікували її вже в Петербурзі, де тоді П. Лодій працював на посаді професора кафедри логіки, метафізики і моральної філософії у Педагогічному інституті (майбутньому Санкт-Петербурзькому університеті).

У Львівському університеті П. Лодій прочитав останні лекції 1 квітня 1802 р., тоді відбув до Краківського університету, де очолив кафедру логіки, метафізики і моральної філософії. У Львівському університеті на посаді завідувача кафедри логіки, метафізики і моральної філософії П. Лодія замінив префект Генеральної семінарії д-р Іван Лаврівський (1773–1846).

На жаль, після від'їзду П. Лодія зі Львова розвиток логічних досліджень у Львівському університеті призупинився на понад п'ятдесят років. Викладали логіку впродовж цього часу значною мірою за підручником німецького вченого Й. Федера “Institutiones logicae et metaphysicae” (Гетінген, 1797, 4-те видання) [25]. Аналіз змісту навчальних курсів і підручників з логіки на підставі конспектів лекцій студентів Львівського університету [Див.: 9–10] засвідчує, що в них розглядали лише доволі традиційні для формальної логіки розділи – про індукцію, види понять, силогізми, полісилогізми, сорити, епіхейреми, аналогію тощо. Зазначимо, що в цих конспектах подано дещо відмінну від сучасної логічну символіку.

Подальший плідний розвиток логічних досліджень у Львівському університеті припав на кінець XIX – поч. XX ст. і пов'язаний з іменами О. Рациборського, К. Твардовського, Я. Лукасевича, С. Лесьневського, К. Айдукевича та ін.

III. ЛЬВІВСЬКИЙ ПЕРІОД ЛЬВІВСЬКО-ВАРШАВСЬКОЇ ЛОГІКО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ШКОЛИ (КІН. XIX – ПОЧ. XX СТ.)

Під поняттям Львівсько-Варшавської логіко-філософської школи традиційно розуміють об'єднання науковців, які працювали у Львівському університеті, а згодом

перемістилися до Варшавського університету. Діяла школа у 1895–1939 рр. Львівський період функціонування школи умовно припадає на період до кінця Першої світової війни. Саме в цей час сформувалися логіко-філософські погляди та зацікавлення перших учнів засновника школи – Казимира Твардовського.

К. Твардовський очолив кафедру філософії Львівського університету восени 1895 р. На цій посаді він змінив Олександра Рациборського (1845–1920) – польського історика філософії, позитивіста, дослідника творчості Дж. Міла та Б. Спінози. Прикметно, що О. Рациборський зробив також вагомий внесок в історію логічних досліджень у Львівському університеті, адже саме тут у своїй дисертації “Підстави теорії пізнання в “Системі логіки” індуктивної та дедуктивної Дж. Міла” він проаналізував значення категорій і підстави теорії пізнання в “Системі логіки” Дж. Міла, його погляди на природу математичних і логічних істин, поняття причинності тощо. Щодо розуміння логіки, то її як частину філософії він обмежував до формальної логіки, тобто теорії правильного мислення [Див.: 19]. Щоправда, в О. Рациборського, на відміну від К. Твардовського, не було послідовників.

Серед найвідоміших учнів К. Твардовського, які навчалися і працювали у Львівському університеті та значно вплинули на розвиток логіки, – Я. Лукасевич, С. Лесьневський, К. Айдукевич та ін. До найвідоміших праць К. Твардовського та його учнів, написаних у Львівський період існування школи, належать такі: “Засадничі поняття дидактики і логіки” (1901), “Про ідіо- та алогенетичну теорію суджень” (1907), “Символоманія і прагматофобія” (1921) К. Твардовського; “Про індукцію як інверсію дедукції” (1903), “Аналіз і конструкція поняття причини” (1906), “Про два види індуктивного слідування” (1906), “Про правдоподібність індуктивного слідування” (1909), “Про принцип виключеного третього” (1910) “Про принцип несуперечності в Аристотеля” (1910) та ін. Я. Лукасевича; “Внесок до аналізу екзистенціальних висловлювань”, “Спроба доведення онтологічного закону несуперечності” (1912) С. Лесьневського; докторську дисертацію “Про відношення апіоризму простору в Канта до питання виникнення просторових уявлень” та габілітацію “З методології наук дедуктивних” (захищену у Кракові у 1921 р.) К. Айдукевича (докладніше дивіться бібліографію Львівсько-Варшавської філософської школи, яку помістив Я. Воленський у [1, с. 414–454]).

На основі аналізу зазначених вище наукових праць виокремимо такі важливі логічні ідеї, що їх сформулювали К. Твардовський та його учні у Львівському університеті:

1) розвиток логіко-психологічної теорії судження у вченні К. Твардовського. Судження як процес, тобто як психічний акт, він зараховував до психології, а як результат – до логіки. У кожному судженні потрібно розрізнити три моменти: а) акт – ствердження або відкидання певного змісту; б) зміст – існування або неіснування чого; в) предмет – те, існування чого стверджують або відкидають. Судження від інших актів свідомості (уявлень, відчуттів чи бажань) відрізняється тим, що лише до нього можна застосувати предикати “істинності” та “хибності”. Водночас К. Твардовський поділяв усі судження на алогенетичні й ідіогенічні [30, с. 467–468]. Згідно з алогенетичною теорією, походження якої сягає праць Аристотеля, судження є просто комбінацією уявлень (понять). Ідіогенічну теорію, що витоки якої – у вченні стоїків, відтворив Ф. Брентано і його учні. За цією теорією, судження – психічне явище *sui generis*;

2) зародження ідеї багатозначних логік у працях Я. Лукасевича “Про принцип виключеного третього” (1910) та “Про принцип несуперечності в Аристотеля” (1910). У цих статтях Я. Лукасевич, по-перше, робить внесок у розвиток історії логіки; по-друге, звертає увагу польської наукової спільноти на проблеми математичної логіки; по-третє, висловлює сумнів щодо істинності принципів несуперечності та виключеного третього, зазначаючи, що “...два найзначніші онтологічні принципи, відомі під іменами принципу несуперечності й принципу виключеного третього, не є самі по собі істинними, а потребують доведення” [14, с. 253];

3) аналіз питань існування, майбутніх подій, істинності, принципів несуперечності і виключеного третього в ранній (“граматичний”) період творчості С. Лесьневського у [28, с. 329–345], який, безперечно, вплинув на формування оригінальних концепцій онтології (логіки імен), мереології (числення класів) та прототетики (числення висловлювань) цього польського мислителя;

4) окрім того, на сторінках “Пшегленда філософічного” і “Руху філософічного” – друкованих видань, де публікували результати своїх досліджень члени Польського філософського товариства, яке заснував у Львові 1904 р. К. Твардовський, уміщено праці з логічної проблематики, зокрема: К. Айдукевича про відношення слідування (“В справі оборотності відношення слідування”, 1913), З. Завірського – про модальність суджень (“Про модальність суджень”, 1914), Ф. Смолки (“Про деякі відомі парадокси”, 1913) та Т. Чеховського (“Деякі засадничі твердження теорії класів”, 1914) – про логічні парадокси тощо.

Отже, завдяки організаторським і педагогічним якостям К. Твардовського у Львівському університеті значно активізувалися дослідження з актуальних тоді питань логіки, багато з яких не втратили актуальності досі.

IV. ДИСЕРТАЦІЇ З ЛОГІКИ, ЗАХИЩЕНІ У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В 1910–1930-Х РР.

Зацікавлення логічними дослідженнями у Львівському університеті не згасло й після переїзду зі Львова таких відомих польських логіків, як Я. Лукасевич, С. Лесьневський, К. Айдукевич. Свідчення цього – низка докторських дисертацій з логіки, захищених у Львівському університеті в 1910–1930-х рр. Серед них виокремимо такі:

– “Логіка в уявленнях сучасних польських логіків” Рудольфа Наленцького (1919) [17];

– “Погляди Юліуса Ляшельєра на силлогізми” Ірени Крамінер (1926) [13];

– “Математичні судження і традиційна логіка” Пепі Шпіннер (1927) [23];

– “Поняття вираження “категорематичного” Франтика Мантея (1927) [16];

– “Визначення в нематематичній логіці і межі визначення” Фридеріки Шрензель (1932) [24];

– “Основа семантики” Владислава Гетпера (1936) [2].

Тематика дисертацій була найрізноманітнішою: від історико-філософських досліджень логіки (Р. Наленцький, І. Крамінер, П. Шпіннер, Ф. Мантей, Ф. Шрензель) до конкретних логічних задач (В. Гетпер).

Р. Наленцький у [17] узагальнює внесок польських мислителів кін. XIX – поч. XX ст. у розвиток логіки. Він виокремлює три підходи польських науковців до розуміння суті логіки: психологічний (Ф. Габріль, А. Марбург, Х. Нуцковський,

А. Пехник, В. Лютославський), метафізичний (Г. Струве) і чистої логіки (П. Страшевський, В. Беганський, К. Твардовський).

Прихильники психологічного підходу до логіки розуміли її як “спосіб обертання від фальшивих суджень і... як спосіб пізнання згідно з природою речей, пізнання правдивого” (Ф. Габриль), як “науку про формальні і матеріальні умови пізнання в широкому сенсі... і про єдність логіки формальної, теорії пізнання та методології ... у вузькому сенсі” (А. Марбург), як “науку про наукове пізнання” (Х. Нуцковський), як “окреслення умов відповідності нашого мислення істині” (А. Пехник), як своєрідну залежність від метафізики і психології (В. Лютославський).

Прибічники метафізичного підходу, зокрема Г. Струве, розуміли логіку як “науку про засади правильного мислення”, “науку, предмет якої – засади до віднайдення і пізнання істини”.

Прихильники чистої логіки поділяли її на теоретичну – чинності методичного мислення і практичну – методологію практичну (П. Страшевський), розглядали як науку про способи або норми правдивого мислення (В. Беганський), або ж “науку про істинність суджень” чи “дослідження правил і законів чистої логіки” (К. Твардовський).

Р. Наленцький у своїй дисертації розглядає логіку і як науку про об’єктивні істини, що не залежать від наших знань; і як антропологічну систему суджень, науку знань, яка ще потребує вдосконалення; і як систему суб’єктивних суджень і поглядів конкретної особи про логіку в об’єктивному значенні.

І. Крамінер у своїй дисертації [13] прагне представити логічні міркування Ю. Ляшельєра, які він сформулював у працях “Нарис теорії силогізмів” (1876) і “Пропозиції і силогізми” (1906). Дослідниця аналізує подані в них аргументи щодо природи силогізмів і оцінює їх правильність. Ю. Ляшельєр вважає, що фігури силогістики Аристотеля базуються на очевидних принципах і потребують окремих типів доведень. І. Крамінер критично оцінює твердження Ю. Ляшельєра в логічній інтерпретації.

Поєднати математичну і традиційну логіку спробував у дисертації П. Шпінер [23]. У його роботі критично проаналізовано логічні міркування Г. Ляйбніца, І. Канта, інтуїціоністів; погляди Б. Расела на основи математики; засади математичної індукції, відношення традиційної логіки і математики. А от Ф. Мантей у дисертації [16] подає сучасну інтерпретацію проблеми категорематик, яку вперше сформульовано ще у працях середньовічних логіків. Ще глибший екскурс в історію логіки здійснює у [24] Ф. Шрензель, яка розглядає погляди Сократа, стоїків, Антисфена, Платона, Аристотеля, софістів, Боеція, Окама, Паскаля, Лока, Ляйбніца, Вольфа, Канта, Міла, Больцано, Лотце, Зігварта, Твардовського, Рікерта, Котарбінського на природу дефініції; подає розрізнення дефініції реальної і дефініції номінальної, аналітичної і синтетичної, встановлює межі дефініціювання.

Кардинально іншу логічну тематику представлено в дисертації В. Гетпера (нар. 1909 р.) [2] на здобуття ступеня доктора математичних наук. У роботі автор з допомогою логіко-математичних методів аналізує основи семантики. У процесі дослідження подає поняттєвий апарат семантики суто як підпорядкований елементарним рекурсивним функціям; у доведеннях користується поняттям семантичної індукції; редукує аксіоматику семантики лише до трьох аксіом тощо.

Окрім аналізу дисертацій, у яких чітко сформульовано логічну проблематику, коротко означимо й інші логіко-філософські праці 1910–1930-х рр. дослідників Львівського університету. Варто згадати магістерські дисертації Хаїма Рознера “Абстрактний простір Гільберта” [20] (1934) та Леопольда Райшера “Семантична теорія “класів” [18] (1936), праці з філософії Єугеніуша Глушкевича “Сутність заперечних суджень” [3] (1913), Олени Дубенської “Теорія суджень Лютославського” [6] (1913) та Станіслава Качеровського “Вчення про складні судження в сучасній логіці” [7] (не раніше 1908 – не пізніше 1924), а також дослідження з математичної логіки д-ра Францишка Смолки “Про парадокс Расела” [21] (1918). У цих працях автори розглядають актуальні проблеми логіки й намагаються запропонувати їх власне розв’язання. Наприклад, С. Качеровський подає критику доказів існування, розглядає логічні ідеї Дж. Вена, В. Вундта, Ф. Убервега, Б. Ердмана, Ф. Brentano, Х. Нуцковського, Дж. Міла, Х. Зігварта та ін.; О. Дубенська критикує психологізм теорії суджень В. Лютославського; Є. Глушкевич аналізує об’єктивний корелят акту судження тощо.

Отже, традиція викладання логіки у Львівському університеті має тривалу історію, яка розпочалася ще в період існування Львівської єзуїтської колегії, однак відчутних здобутків сягнула лише завдяки зусиллям українського мислителя П. Лодія та польських філософів і логіків К. Твардовського, Я. Лукасевича, С. Лесьневського, К. Айдукевича та ін. Розвиток логічних досліджень був перманентним, мав злети і застої. Науковці Львівського університету розвивали проблематику і традиційної, і математичної логіки, досліджували сучасну логічну проблематику й вивчали її історію. Після початку Другої світової війни (1939) логічні дослідження у Львівському університеті дещо призупинилися. Коли прийшла радянська влада, кардинально змінився професорсько-викладацький склад, припинила існувати традиція Львівсько-Варшавської логіко-філософської школи, академічні логічні дослідження перестали розвиватися в руслі польської філософії. Настав радянський період в історії викладання логіки у Львівському університеті, який спершу розвивався як критика формальної логіки з погляду логіки діалектичної. Аналіз цього питання потребує окремого розгляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Воленьский Я.* Львовско-Варшавская философская школа. М.: РОССПЭН, 2004.
2. *Гетпер В.* Основа семантики (1937) / докторська дисертація; [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 197.
3. *Глушкевич Є.* Сутність заперечних суджень (1913); [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 11, спр. 411.
4. *Грушевський М.* Історія України-Руси. Т. VI // <<http://litopys.org.ua/hrushrus/iur60505.htm>>.
5. *Домбровский Б.* Львовско-варшавская философская школа (1895–1939) // <http://ru.philosophy.kiev.ua/library/dombrovski/03.html>
6. *Дубенська О.* Теорія суджень Лютославського (1913); [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 11, спр. 461.
7. *Качеровський С.* Вчення про складні судження в сучасній логіці (не раніше 1908 – не пізніше 1924); [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 11, спр. 504.

8. *Кирик Д., Сініцина А.* Петро Лодій: життя, діяльність і вчення. Івано-Франківськ: ЛНБС НАНУ, 2006.
9. Конспекти лекцій по логіці (1860–1890); [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 11, спр. 244.
10. Конспекти (студента) Гоферта Фелікса по логіці (1832); [німец.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 11, спр. 258.
11. *Кравчук І.* Петро Лодій, “Настанови логіки” // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. № 84–86. 2007. С. 42–45.
12. *Кравчук І.* Петро Лодій як представник української академічної філософії: дис... канд. філос. наук: 09.00.05. К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2008.
13. *Крамінер І.* Погляди Ляшельєра на силогізми (1926–1927) / докторська дисертація; [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 330.
14. *Лукаевич Я.* О принципе исключенного третьего // Исследования аналитического наследия Львовско-Варшавской школы. Вып. 1. СПб.: Мирь, 2006. С. 253–254.
15. *Маковельский А.* История логики. Жуковский–Москва: КУЧКОВО ПОЛЕ, 2004.
16. *Мантей Ф.* Поняття вираження “категорематичного” (1927) / докторська дисертація; [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 403.
17. *Наленцький Р.* Логіка в уявленнях сучасних польських логіків (1919) / докторська дисертація; [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 440.
18. *Райшер Л.* Семантична теорія “класів” (1936) / магістерська дисертація; [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 1099.
19. *Рациборський О.* // ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1602.
20. *Рознер Х.* Абстрактний простір Гільберта (1934) / магістерська дисертація; [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 1106.
21. *Смолка Ф.* Про парадокс Рассела (1918); [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 11, спр. 703.
22. *Шевченко Т.* Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст. Львів: Свічадо, 2005.
23. *Шпіннер П.* Математичні судження і традиційна логіка (1927) / докторська дисертація; [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 656.
24. *Шрензель Ф.* Визначення в нематематичній логіці і межі визначення (1932) / докторська дисертація; [польс.] // ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 659.
25. *Feder J. G. H.* Institutiones [logicae](#) et metaphysicae. Gottingae, 1781 // <http://books.google.com.ua/books?id=>
26. *Finkel L., Starzyński S.* Historia Uniwersytetu Lwowskiego. Lwow: Drukarnia E. Winiarza, 1894.
27. *Francisco de Toledo.* Introductio in dialecticam Aristotelis // <http://books.google.com.ua/books...>
28. *Lesniewski S.* Przyczynek do analizy zdan egzystencjalnych // Przegląd Filozoficzny, r. 14 / z. 3, 1911. S. 329–345.
29. RATIO STUDIORUM: Уклад студій Товариства Ісусового. Система єзуїтської освіти. Львів: Свічадо, 2008.
30. *Twardowski K.* O idio- i allogenetycznych teoriach sadu // Przegląd Filozoficzny. X/4. S. 467–468.

HISTORY OF LOGICAL INVESTIGATIONS IN LVIV UNIVERSITY (THE XVII-th – FIRST HALF OF THE XX-th CENTURIES)

Andriy Synytsya

*Lviv State University of Physical Culture,
Kostyushka str., 11, Lviv, 79000, Ukraine, e-mail: andriy-synytsya@yandex.ru*

The basic results of logical investigations in the Lviv University since the origin of the Lviv jesuitic college and up to the beginning II World war II are considered. History of logic teaching in the Lviv University divided into four most important stages: I. Logic in the system of jesuitic education (the XVII-th century); II. P. Lody's logical investigations (the end of the XVIII-th – the beginning of the XIX-th centuries); III. Lviv period of the Lviv-Warsaw logic-philosophical school (the end of the XIX-th – the beginning of the XX-th centuries); IV. Logic dissertations, defended in the Lviv University in the 1910–1930th years. On the basis of analysis of modern investigations and the archived documents is stated, that the contribution of Lviv University teachers in the development of logic got world recognition and had an important meaning as from the point of object widening of this science and from the point of enriching its methodology.

Key words: history of logic, Lviv University teachers, object of logic, jesuitic education, P. Lody's teaching, Lviv-Warsaw logic-philosophical school.

ИСТОРИЯ ЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ ВО ЛЬВОВСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ (XVII – ПЕР. ПОЛ. XX ВЕКА)

Андрей Синица

*Львовский государственный университет физической культуры,
ул. Костюшко, 11, г. Львов, 79000, Украина, e-mail: andriy-synytsya@yandex.ru*

Рассмотрены основные результаты логических исследований во Львовском университете со времени возникновения Львовской иезуитской коллегии и вплоть до начала Второй мировой войны. История преподавания логики во Львовском университете разделена на четыре наиболее весомых этапа: I. Логика в системе иезуитского образования (XVII ст.); II. Логические исследования П. Лодия (кон. XVIII – нач. XIX вв.); III. Львовский период Львовско-Варшавской логико-философской школы (кон. XIX – нач. XX вв.); IV. Диссертации с логики, защищенные во Львовском университете в 1910–1930-х гг. На основе анализа как современных исследований, так и архивных документов, констатировано, что вклад преподавателей Львовского университета в развитие логики получил мировое признание и имел важное значение как с точки зрения расширения предмета этой науки, так и с точки зрения обогащения ее методологии.

Ключевые слова: история логики, преподаватели Львовского университета, предмет логики, иезуитское образование, учение П. Лодия, Львовско-Варшавская логико-философская школа.

Стаття надійшла до редколегії 25.11.2010

Прийнята до друку 12.12.2010